

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 124 2003

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2004 och för recensioner 1 september 2004.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-21-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

I synnerhet som Selma Lagerlöfs komplicerade författarskap, där liv och dikt ingått i en säregen och mycket svårgenomskådlig och komplicerad förening, ter sig som ägnat för att problematisera det helhetsökande som är den traditionella biografins. Bara Vivi Edströms många citat ur den stora brevsamlingen visar detta.

Enligt en gammal konvention inom biografisk forskning tillmäts brev ett större sanningsvärde än dagbok och självbiografi. Så är det också i Vivi Edströms framställning. Brevcitaten fungerar som återkommande autenticitets- och sanningsmarkörer i textens biografiska berättelse, medan självbiografen har fått den dubbla rollen av att fungera som källa i barndomskapitlet och självständig text i slutet av biografen. Sanningshalten i brev är emellertid en komplicerad fråga, som skulle vunnit på att utredas något. I inledningen lägger Vivi Edström in en brasklapp om att "förställning" är möjlig även i brev. Naturligtvis, kanske är förställningen till och med deras natur. Brev är en självframställsens litteratur och den sanning de rymmer i hög grad situations- och personrelaterad. Att pussla ihop en "hel" Selma utifrån breven är också en hopplös uppgift. Tvärtom kan man genom dem se hur motsägelsefull hon är och hur hon ständigt inte bara skapar nya berättelser om andra utan också om sig själv. I breven till Sophie Elkan är hon en, i de till Orlander en annan, till Ida Bäckmann ytterligare en... Samtidigt är hon i alla dessa brev-växlingar en mångfald personer. Sanningshalten i brev är av en alldeles särskild natur och Selma Lagerlöfs brev skulle ägna sig väl åt att utreda den. Men Edströms ärende är ett annat.

Hon vill ge oss den hela Lagerlöf, hela författarskapet, hela livet, så långt hon förmår. Och hon gör det strikt och ordentligt. Betoningen ligger på de litterära verken och tänker man sig boken som ett framtida standardverk är det snarast en fördel att Vivi Edström inte genomför några extravaganta eller spekulativa läsningar utan håller sig till texterna. Edström kan sitt material och lyfter med lätt hand och driven penna fram både intriger och poänger utan att förlora textens speciella karaktär ur sikte. Hon har sina favoriter. *Herr Arnes penningar* och *En herrgårdssägen* tillhör dem, men hon är en generös läsare och en plikttrogen arbetare i den Lagerlöfska vingården som inte tillåter sig att fuska med behandlingen ens av *Liljecronas hem*. På sina egna premisser är *Livets vågspel* en både läsvärd och imponerande bok.

Lisbeth Larsson

Bengt Brodow, *Ett författarskap speglat i språket. Struktur och stil i Pär Lagerkvists prosa*. Gleerups. Lund 2003.

Pär Lagerkvists författarskap väcker inte längre samma intresse och beundran som det gjorde vid mitten av 1900-talet och under ett par decennier därefter – mot bakgrund av den vördnad och respekt som det då visades, både i Sverige och utomlands, kan det tyckas förvånande. Att kanoniserade författarskap med tiden krymper till att omfatta blott ett par enstaka texter är inte ovanligt, men det som i ett historiskt perspektiv överraskar är hur snabbt devalveringen i vissa fall sker.

Redan vid mottagandet av Lagerkvists sista roman *Mariamne* (1967) kunde ett par kritiska röster noteras i den då annars fortfarande homogent vördnadsfulla kritikerkören. Ett fast grepp om läsarna tycks han ändå ha haft, och hans nya roman förannonserades till och med i radions TT-nyheter. Boken gick också omedelbart upp i toppen på *Svenska Dagbladets* bestsellerlista "Vad Sverige läser", och behöll sin förstaplats på roman-/novellistan ända tills Vilhelm Mobergs *Förräddarland* dök upp på bokhandelsdiskarna mot slutet av hösten. Ännu under vintern 1968 hade Lagerkvists roman en topplacering tillsammans med Moberg, Alistair MacLeans *Örnnästet* och Per Olof Sundmans *Ingenjör Andréas luftfärd*. De unga recensenternas – Karl Erik Lagerlöf och Sven-Eric Liedman – reserverade och i Liedmans fall oförblommerat kritiska hållning ter sig ändå med facit till hands som en första signal om den successiva omvärdering som författarskapet skulle bli föremål för och det tilltagande ointresse som det skulle komma att visas under de kommande årtiondena.

När Pär Lagerkvist-samfundet 1991, med anledning av 100-årsminnet av skaldens födelse, anordnade ett symposium är det betecknande att paneldebatten hade som tema "Pär Lagerkvist idag": Anders Ringblom inledde med en litania över tecknen på att Lagerkvists ställning i den svenska litteraturen avsevärt hade försvagats, och att hans insats rent av höll på att "trängas ut ur det allmänna medvetandet", som Ringblom drastiskt uttryckte saken. Flera av inläggen har också karaktären av försvar för Lagerkvist och rymmer motiveringar till varför hans författarskap fortfarande bör anses betydande och varför det också i framtiden kommer att locka läsare och uttolkare. Paneldebatten kan tolkas som ett kristecken i sig,

och föreläsningsserien och symposiet kanske kan ses som en första uttryckning i syfte att reaktualisera och levandegöra det monumentaliserade författarskapet.

Även om man alltså kan tycka sig kunna notera snabba svängningar i ett författarskaps popularitet, sker förskjutningar inom kanon i regel långsamt, det är en process med många olika faser. Bilden av att Lagerkvists författarskap idag håller på att sjunka undan i glömska måste korrigeras med uppgifter om i vilken utsträckning hans böcker ännu finns med i skolornas litteraturundervisning och om hur författarskapet presenteras och vilket utrymme det ges i moderna litteraturhistoriska översiktsverk.

En annan värdemätare på ett författarskaps status vid en viss tidpunkt är mängden av artiklar, böcker och avhandlingar som skrivs om det. Efter en närmare tioårig torrperiod på bok- och avhandlingsfronten har nu under de senaste fyra, fem åren inte mindre än fyra böcker och två avhandlingar om Lagerkvists författarskap presenterats i Sverige. Först ut var den redan etablerade Lagerkvistforskaren Jöran Mjöberg (f. 1913) med boken *Ångest var hans arvedel. Om Pär Lagerkvist som lyriker*, Växjö 1999. Två år senare kom sonen, TV-producenten och konstskribenten, Bengt Lagerkvist (f. 1926) med sitt porträtt av fadern som ung författare 1912–1926: *Vem spelar i natten. Den unge Pär Lagerkvist*, Stockholm 2001. Under år 2002 presenterades två akademiska avhandlingar: teologen Stefan Klints (f. 1967) receptions- och genreanalytiska studie *Romanen och evangeliet. Former för Jesusgestaltning i Pär Lagerkvists prosa*, Skellefteå 2001 (se recension i *Sammlaren* 2002) och Karin Fabreus (f. 1949), *Sagan, myten och modernismen i Pär Lagerkvists tidigaste prosa och Onda sagor*, Stockholm 2002 (se recension i *Sammlaren* 2002) samt Olof Erikssons (f. 1945) akademiska publikation *Stil och översättning. Pär Lagerkvists prosastil ur franskt översättningsperspektiv* (Acta Wexionensia. Humaniora, 19), Växjö 2002, och därefter Bengt Brodows (f. 1929) i år utgivna bok *Ett författarskap speglat i språket. Struktur och stil i Pär Lagerkvists prosa*, Lund 2003, som här ska recenseras. Om detta ska tas som intäkt för ett nyvaknat intresse för författarskapet kan dock diskuteras, ja är nog i själva verket ytterst tveksamt. Som framgår rör det sig, med ett undantag (Klint), om forskare och författare vars intresse för Lagerkvist antingen redan är exponerat i tidigare arbeten eller väcktes när

hans ryktbarhet ännu var stor och då många tongivande kritiker och litteraturforskare fortfarande ägnade hans texter uppmärksamhet. Åtminstone Brodow deklarerar öppet att hans arbete har sin upprinnelse i studier genomförda för 40–50 år sedan (3-betygsuppsats 1951; licentiatavhandling 1961), som han nu återvänt till, omarbetat och kompletterat.

Bengt Brodows förhållande till Pär Lagerkvist är präglad av pietet – en närmast sakral vördnad – är man benägen att tillägga när man läser hans inledning. Upplevelsen av de återupptagna Lagerkviststudierna beskrivs där med hjälp av en analogi mellan Lagerkvists beskrivning av sin morfars förhållande till Gud i *Morgonen* (1920) och Brodows eget förhållande till Lagerkvist: ”När han sedan blev gammal, då vände han åter till sin Gud. Och Gud tog emot honom som om ingenting hänt. [...]” (s. 4). Brodows glädje över att ha vänt åter till Lagerkvist går således inte att ta miste på, men detta betyder inte att hans studie karaktäriseras av ett distanslöst dyrkande, vilket förmodligen delvis beror på hans forskningsinriktning: det var i nordiska språk som Brodow fördrygt femtio år sedan genomförde sin stilanalys av *Bödeln*. Koncentrationen på Lagerkvists språk och berättarteknik tycks garantera viss restriktivitet i fråga om panegyrik och apologetik.

Det är alltså som stilforskare Brodow skriker till verket. I inledningen utpekas särskilt handledaren Lennart Moberg, tidigare professor i nordiska språk vid Uppsala universitet (1961–1981), samt Lagerkvistforskaren Erik Hörnström, som fungerade som ”huvudhandledare” under Brodows lärarutbildning, som viktiga samtalspartners. Mycket mer än så får man egentligen inte veta om den forskningstradition som Brodow ansluter sig till, och den enda kommentar som i övrigt ges till de teoretiska och metodiska förutsättningarna för studien består i ett avfärdande av ”teoretiska resonemang” – det sker på minst sagt lösa grunder: ”För att inte i onödan göra någon läsare besviken vill jag här förutskicka att den undersökning av struktur och språk i Pär Lagerkvists prosa jag här gör är rent empirisk och inte förankrad i någon speciell litteratur- och språkteori. Överhuvudtaget finns här mycket lite av teoretiska resonemang, och det har sin orsak dels i min egen praktiska läggning och dels i att omfånget av analyserna ändå är vidlyftigt nog. Fördjupar man sig i teoretiska resonemang är det lätt att bli både mångordig och abstrakt, vilket knappast tillför

materialet det extra värde som ansträngningen skulle ge.” (s. 5). Till att börja med: en empirisk undersökning helt utan förankring ”i någon speciell litteratur- eller språkteori” torde inte existera. En studie av litterära texter, kalla den empirisk eller inte, tillkommen i ett teoretiskt vakuum är kunskapsteoretiskt sett en omöjlighet. Vad jag efterlyser är inte någon utförlig redogörelse för de språkfilosofiska fundament som Brodows studie vilar på, inte heller hade jag förväntat mig en digressiv litteraturteoretisk inledning – detta fordrar inte Brodows undersökning. Men som redan påpekats är Brodow stilanalytiker och en kort redogörelse för denna forskningsstradition och närmare bestämt vilka metodiska överväganden och vägval som gjorts i relation till denna tradition hade varit på sin plats – inom stilistiken råder väl också en teoretisk och metodisk diskussion!

Den traditionslinje som Brodow närmast ansluter sig till är uppenbarligen den som inleds med den i början av 1900-talet bildade stilistikgruppen kring tidskriften *Språk och stil*, med Bengt Hesselman som en centralfigur. Forskningsinriktningen fördes vidare av framför allt Hesselmans lärjunge Nils Svanberg, på vars initiativ ”Samfundet för stilforskning” stiftades i Uppsala 1935. Till Helge Gullbergs avhandling *Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa* (1939), som tillägnas minnet av Nils Svanberg, hänvisar Brodow betecknande nog vid ett flertal tillfällen.

Brodows undersökning kan beskrivas som litterär mikrostilistik, dvs. studieföremålet utgörs av ett mindre antal texter inom ett författarskap. Hans uppgift består i att beskriva de stilistiskt utmärkande dragen i Lagerkvists prosastil. Att det vid studiet av en litterär text är svårt, för att inte säga omöjligt, att upprätthålla en klar gränslinje mellan analys, beskrivning och tolkning är allom inom gebitet bekant, och jag tror att om Brodow hade gjort sig besväret att formulera sig något mer utförligt kring texttolkningsproblematiken utifrån sin speciella förutsättning och målsättning hade han säkert också valt andra formuleringar i sin inledning än vad som nu är fallet (”rent empirisk”). Urvalet av texter har till viss del bestämts av vad tidigare forskning har utträttat på området, och det är fullt acceptabelt. Ingen annan forskare har tidigare ägnat så många av Lagerkvists prosaverk en stilanalys i en och samma studie. I så måtto är Brodows arbete en prestation. Redan hans urval och indelning av de utvalda texterna i olika grupper ”med hänsyn till stilkarakter och

tid” är naturligtvis en hermeneutisk operation. Följande kapitelgrundande kategorier och analyserade verk ingår i boken: ”Impressionism” (*Människor*, 1912); ”Formexperiment” (*Järn och människor*, 1915); ”Expressionism” (Prosatexterna i *Kaos*, 1919); ”Den personliga enkla stilen” (*Det eviga leendet*, 1920, *Onda sagor*, 1924 och *Gäst hos verkligheten*, 1925); ”Den direkta förkunnelsens stil” (*Det besegrade livet*, 1927); ”Symbolisk realism” (*Kämpande ande*, 1930, *Bödeln*, 1933); ”Indirekt förkunnelse” (*I den tiden*, 1935, *Dvärgen*, 1944); ”Mytgestaltningens stil” (*Barabbas*, 1950, ”Pilgrimssviten”, 1960–1964, *Mariamne*, 1967).

En kort redogörelse för ämnestraditionen, de teoretiska utgångspunkterna samt metoden hade säkert också medfört en säkrare och tydligare term- och begreppshandling. Nu finns det flera exempel på oklarheter härvidlag. Arbetets undertitel – ”struktur och stil [...]” – reser redan den frågan. Brodow diskuterar nu inte olika stildefinitioner, men av allt att döma ansluter han sig till en mer allmän, men inte helt oproblematiserad, innebörd: med stil tycks avses det sätt på vilket en författare framställer ett bestämt innehåll, det vill i detta fall säga: det varierande förhållandet mellan *hur* och *vad* i Lagerkvists prosa. Olof Eriksson öppnar sin bok om Lagerkvist i ett franskt översättningsperspektiv med följande mening: ”Hos få författare är som hos Pär Lagerkvist den stilistiska aspekten så intimt sammanvävd med den tematiska.” En av bristerna med Brodows undersökning är emellertid att han i så begränsad utsträckning uppehåller sig vid detta samspel – här företas inga energiska interpretationer av samspelet mellan Lagerkvists litterära tekniker och skiftande teman. Det andra begreppet i undertiteln – struktur – används på ett något förvirrande sätt. Med struktur avses ju i dessa sammanhang vanligtvis det inbördes förhållandet mellan textelement på olika nivåer, och en strukturanalys syftar med andra ord till att blottlägga och beskriva det verkningssfulla samspelet mellan textens olika element. I Brodows studie används dock ibland struktur och komposition som närmast synonyma begrepp: i analysen av *Människor* redogörs det, under rubriken ”Händelseförlopp, struktur och tid”, för just händelseförlopp, komposition (!) och kontrastteknik. Men det är kanske närmast Wolfgang Kayzers (*Das sprachliche Kunstwerk*, 1948) uppfattning av struktur med avseende på epiken som Brodow har haft i tankarna, nämligen samspelet mellan de episka struk-

turelementen figur, rum och handling. En kommentar till detta hade med andra ord säkert gjort begreppshandlingen klarare. I analysen av novellen "Bröllopsfesten" (i *Kämpande ande*, 1930) får man under delrubriken "komposition" information om novellens huvudkaraktärer och handling. Ibland förs de olika analytiska kategorierna samman i en rubrik. I analysen av *Dvärgen* (1944) är till exempel "komposition" och "narration" sammanförda i en rubrik över ett längre avsnitt som först och främst redovisar och kommenterar händelseförlopp och berättarperspektiv. Bruket av termen "narration" har jag också svårt att förstå mig på. "Narration" suggererar en koppling till narratologin, men till den forskningslinjen kan man inte ansluta Brodows iakttagelser av berättarteknik och komposition. När Brodow i samband med sin första, och genom sin utförlighet och rikedom på intressanta observationer bästa analys, den av debutverket *Människor*, ändå diskuterar den berättartekniska terminologin sker det med hänvisning till Staffan Björcks "klassiska standardverk" *Romanens formvärld* (1953). Vid mitten av 1900-talet var det ett givet val, men idag framstår det som udda, bland annat med tanke på den kritik som riktats mot Björcks pionjärbete (bl.a. begagnandet av illusionsetetiken som normativ bedömningsgrund för all romankonst) liksom med tanke på den under senare årtionden livaktiga narratologiska forskningen. Detta leder över till Brodows förhållande till tidigare forskning.

Lagerkvistlitteraturen är idag omfattande men knappast överblickbar. Brodow visar sig också vara väl förtrogen med den, vilket framgår av hans påfallande omfångsrika, kommenterande genomgång i bokens andra kapitel. Den i det närmaste heltäckande redovisningen tycks mig ändå opåkallad: det är ju endast den litteratur som uppehåller sig vid de formella aspekterna av författarskapet som har omedelbar relevans för Brodows egen studie. Dessutom saknas viktiga arbeten i Brodows kommenterade inventering liksom hänvisningar till väsentlig litteratur i anslutning till de olika avsnitten. Av allmänt intresse i detta sammanhang är Ingemar Algulins uppsats "Pär Lagerkvists kortprosa", *Pär Lagerkvist 100 år. Föreläsningar och anföranden i Växjö våren 1991 utgivna av Pär Lagerkvist-samfundet* (Pär Lagerkvist-samfundets skriftserie nr 1), Växjö 1992, s. 75–89. I kapitlet om Lagerkvists expressionism uppmärksammas en rad viktiga arbeten, men inte Piotr Bukowskis *Ordnungsschwund – Ordnungswandel*:

Pär Lagerkvist und der deutsche Expressionismus (Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik, Bd 43), Frankfurt am Main etc. 2000, ett arbete som också borde ha tagits hänsyn till i kapitlet "Formexperiment", där Brodow analyserar *Järn och människor*, eftersom det är just det verk som Bukowski i anslutning till en utförlig diskussion av Lagerkvists estetik koncentrerar sin undersökning på. I det första kapitlet analyseras alltså *Människor* under rubriken "Impressionism", en i litterära sammanhang besvärlig beteckning som kunde ha varit värd en diskussion – som orientering och vägledning hade Hans Lunds arbete *Impressionism och litterär text*, Stockholm/Stehag 1993 fungerat utmärkt. I analysen av *Dvärgen* förbigår Brodow Urpu-Liisa Karahkas synpunktsrika uppsats, "Pär Lagerkvists aktualisering av historieromangenren: En studie i *Bödeln* och *Dvärgen*", *Fenix* 3/4 1988, s. 91–75. I avsnittet "Mytgestaltningens stil", där Brodow behandlar *Barabbas*, "pilgrimssviten" (*Ahasverus död*, *Pilgrim på havet*, *Det helig landet*) samt *Mariamne*, skulle han ha haft glädje av dels en mängd uppsatser, dels och framför allt två större arbeten. För det första Agnieszka Cienkowska-Schmidts *Sehnsucht nach dem Heiligen Land. Eine Studie zu Pär Lagerkvists spätere Prosa* (Beiträge zur Skandinavistik, Bd 4), Frankfurt am Main etc. 1985, där ett avsnitt ägnas berättar- och adressatproblematiken och ett annat "Stil- und strukturelemente"! För det andra Marion B. Lunds avhandling *Frijort fra Gud – og bundet til Ham. Pär Lagerkvists selvbiografiske roman Gäst hos verkligheten (1925) och romanserien "korsfestelsesyklusen" (1950–1964)*, Trondheim 1999.

Akribin lämnar en hel del i övrigt att önska. Somliga titlar återfinns i noterna, men ej i litteraturförteckningen, somliga omnämnda arbeten återfinns varken i noterna eller i litteraturförteckningen med fullständiga uppgifter och vissa författare nämns med årtalshänvisning i löptexten men uppgiften om vad dessa årtal syftar på för artiklar eller böcker förblir man som läsare okunnig om (sid. 9: Åhs 1984 och Knutsson 1998). Brodow uppmärksammar Ingemar Haags analyser av några texter ur *Motiv* i hans avhandling *Det groteska. Kroppens språk och språkets kropp i svensk lyrisk modernism*, Stockholm 1998, vilket i och för sig är utmärkt, men noten hänvisar till några sidor ur Jöran Mjöberg's bok från 1999 (se ovan), och Stefan Klints avhandling utkom 2001 (inte 1991!), listan skulle kunna göras längre.

Jag inser att en viss monoton i är ofrånkomlig i en studie av det här slaget, redovisningen av stilistiska särdrag i en rad olika prosatexter kräver exempel och den katalogartade framställningsformen blir då oundviklig. Men detta hindrar inte att man kan uppleva det som en brist att Brodow inte mer än i undantagsfall går vidare och med större uthållighet diskuterar förhållandet mellan det stilistiskt egenartade och texternas tematik. Ett exempel på hur tämligen intetsägande ett rätt och slätt registrerande av en språklig egenhet i ett verk blir är behandlingen av Lagerkvists i vissa verk påtagligt bibelalluderande och med religiös förkunnelse förknippade prosa. Brodow stannar i sina analyser av *Det besegrade livet*, "Sjalarnas maskerad" (i *Kämpande ande*), *Bödeln* och *Barabbas* vid att i samband med redovisningarna av "lexikon" påpeka förhållandet och exemplifiera det i citatkataloger. Förhållandet mellan Lagerkvists bruk av bibelspråk, bibelallusioner, förkunnelse-liknande språk, bibliska miljöer och gestalter och hans kritiska distansering till kristendomens etablerade lära och gudsbild sådana de mött honom vore värt en utredning som tar hänsyn till just det spänningsfulla förhållandet mellan språk/retorik och tematik.

Värdet av redovisningen av "de vanligaste abstrakterna" i analysen av *Det besegrade livet* och i synnerhet påståendet om att dessa ord ger "ett koncentrat av textens idéinnehåll och stilkaraktär" måste också ifrågasättas. De ord som räknas upp "efter frekvens" är av så allmän karaktär – liv, kamp, ljus, makt, tid, värde osv. – att de ju kan utgöra beståndsdelar i snart sagt vilken livsåskådning som helst.

Men Brodow ger också prov på vad ett alternativt tillvägagångssätt kan leda till. Genomgången av prosatexterna i *Kaos* (1919) är odifferentierad, iakttagelserna har inte spaltats upp och redovisats under olika textnivårubriker utan har förts samman i ett enda avsnitt under rubriken "Analys av texterna". Detta har det goda med sig att Brodow diskuterar samspelet mellan textens olika nivåer i en sammanhållen analys. Observationerna av stilens skiftningar i dessa prosatexter, från de texter som gestaltar desperation, med ofta asyndetiskt organiserade satser, till de mer högstämde och av en begynnande "livstro" karakteriserade texterna, tillhör de mest givande avsnitten i Brodows bok.

När man väl kommer fram till bokens avslutande, summerande kapitel där Brodow diskute-

rar "Konstans och originalitet" i Lagerkvists prosa visar det sig att Brodow har bemödat sig om att orientera sig i moderna litteraturteori (bland annat genre och dialogicitet). Det ger hans avslutande resonemang en tyngd som inledningen helt saknar. Det är uppenbart att detta kapitel är det som tillkommit allra sist i denna boks långa och hackiga tillkomstprocess och man kunde önska att Brodow också hade gjort ett motsvarande aktningvärt försök att beskriva de teoretiska och metodiska utgångspunkterna för sin stilanalytiska genomgång av Lagerkvists prosa.

Som motivering för sitt ämnes- och metodval lånar Brodow ett yttrande från Erik Hörnström (*Pär Lagerkvist. Från den röda tiden till Det eviga leendet*, 1946) – Hörnström menar att det är förvånande att Lagerkvists prosastil "ännu inte blivit föremål för någon stilforskares intresse". Brodow konstaterar att läget idag, över femtio år senare, i stort sett är oförändrat – och han har med sin omfattande studie antagit utmaningen. Men redan Hans O. Granlid anknöt och instämde i Hörnströms bedömning i sin studie *Det medvetna barnet. Stil och innebörd i Pär Lagerkvists Gäst hos verkligheten* från 1961, och menade då att en sådan "estetisk-stilistisk undersökning" skulle kräva "som underlag ett rent lingvistiskt studium av egenarten i ordförråd, formlära och syntax" (s. 78). Granlid gjorde naturligtvis inte anspråk på att med sin studie ha fyllt detta tomrum, utan redovisade blott några "allmänna drag", som han menade kunde "kasta något ljus över problemet" (ibid.). Kan man säga att Brodow infriar dessa förhoppningar om en genomgripande undersökning av Lagerkvists prosastil? När det gäller registreringen och redovisningen av iakttagelser på de enskilda textnivåerna, syntax, lexikon, metaforik, komposition osv. måste man ge Brodow en eloge för ett idogt arbete som tveklöst givit intressanta resultat, och någon motsvarande undersökning finns hur som helst inte. Brodows studie bekräftar förvisso mycket som i andra sammanhang noterats om Lagerkvists ordkonst, men genom sin bredd och detaljrikedom skapar studien för första gången en fast grund för en diskussion om de mest karakteristiska stildragen och -tendenserna i ett författarskap vars "röst" av många läsare anses vara omiskännlig. Ingen forskare som i framtiden intresserar sig för dessa sidor av Lagerkvists författarskap kan gå förbi Brodows arbete.

De senaste årens Lagerkvistböcker har samtliga i större eller mindre omfattning bidragit med

nya kunskaper om detta en gång så beundrade och prisade författarskap – inte tu tal om den saken, men de ger ändå knappast anledning till att tala om en ny våg av Lagerkvistintresse. Skälet till denna bedömning är att de, möjligen med undantag för Klint, inte i mer radikal mening kastar nytt ljus över författarskapet – nya grepp och perspektiv saknas. En ny våg lär nog vänta på sig, men angelägna och spännande forskningsuppgifter saknas inte.

Håkan Möller

Videnskab og national opdragelse. Studier i nordisk litteraturhistorieskrivning. Del 1–2. Nordisk Ministerråd. Århus 2002.

Det arbete – ett tvåbandsverk på ca 750 sidor – som här ska recenseras är resultatet av ett av Nordiska ministerrådet m.fl. fonder finansierat forskningsprojekt om litteraturhistorieskrivning i Norden inom ramen för det övergripande forskningsprogrammet ”Norden og Europa”. Fjorton forskare från Danmark, Finland, Holland, Island, Norge och Sverige har deltagit i projektet och publicerat bidrag i volymerna, som redigerats av Per Dahl och Torill Steinfeld.

I fyra av de sammanlagt sexton uppsatserna anläggs ett komparativt, interskandinaviskt perspektiv, men majoriteten av bidragen inriktas på specialproblem inom ett enskilt nordiskt lands litteraturhistorieskrivning.

Projektets huvudtes finns angiven redan i boks titeln: litteraturhistorieskrivningen står i tjänst hos och är ett led i en process av ”national opdragelse”. Härtill knyts ett utvecklingsresonemang, som framträder mer eller mindre tydligt i de enskilda uppsatserna, men som poängteras med stor emfas och tveklöshet av redaktörerna Dahl och Steinfeld redan i inledningen: ”Det nu avsluttede projekts væsentligste resultater ligger i den detaljerede, dokumenterede og sammenhængende forståelse af udviklingen fra de romantiske forestillinger om nationallitteraturen, over positivismens, historismens og komparatismens mange forskellige former – og frem til mindre nationalt ideologiske, men forfatterskabsorienterede fremstillinger af litteraturens historie” (s. 14).

De två volymerna inleds med en längre, instrukтив och detaljspäckad studie av Rainer Knapas om den litteraturhistoriska bibliografin som en del av nationsbyggnadsprocessen i Finland vid

1800-talets mitt, varvid särskilt diskussionerna om en finsk, svensk eller svensk-finsk nationallitteratur uppmärksammas. Även bl.a. periodindelningarnas problematik i bibliografiska och litteraturhistoriska översiktsverk under perioden berörs (Rainer Knapas: ”Finsk eller svensk nationallitteratur i Finland – Litteraturhistoriska frontlinjer på 1850- och 1860-talen”, s. 15–52).

Därpå följer ett svenskt bidrag, Thomas Olssons uppsats ”Litteraturforskning – estetik eller filologi” (s. 53–82), som ägnas åt ämnesuppfattning samt metod- och ämnesval i litteraturforskningen i Sverige under senare hälften av 1800-talet (ca 1850–1890); framför allt intresserar sig Olsson för relationen mellan nationella och internationella perspektiv och noterar bl.a. en successiv övergång från internationella (engelsk, tysk eller romansk litteratur, genreinriktade studier m.m.) till ensidigt nationella ämnesval (svensk litteratur) i doktorsavhandlingarna under perioden. Enligt Olsson är denna utveckling och den därmed förknippade, förändrade synen på den litteraturhistoriska forskningens uppgift ”en enda litteraturhistorikers verk”: Henrik Schücks; Schück ”var den som kom att bestämma ämnets inriktning, innehåll och accent” (s. 54) och det var Schücks segrande, ”positivistiska” vetenskapsideal, med dess stränga krav på kritiskt studium av källor och texter, som för lång tid trängde undan forskningen om europeisk litteratur i Sverige: den sistnämnda hade ju ”inte [...] tillgång till den sortens källor som den moderna definitionen på vetenskaplighet förutsatte” (s. 81).

Frågan är om denna förklaring kan anses särskilt trovärdig. För det första ger Olsson här begreppet ”postivism” (”positivistisk”) en så allmän och reducerad innebörd (utnyttjande av källmaterial, krav på källdokumentation) att det blir svårt att med dess hjälp särskilja olika vetenskapliga praktiker; till mera distinkta former av positivism (t.ex. Taines) intog Schück som bekant en outrerat skeptisk hållning (jfr L. Gustafsson, *Litteraturhistorikern Schück*, 1983, s. 50–52 et passim). För det andra var nog Schück, trots sitt odiskutabelt stora inflytande, alls inte så allena rådande som Olsson tycks ta för givet. Det fanns lika mäktiga och aktiva ämnesföreträdare bland språkforskarna, vilkas auktoritet inom sina ämnen inte bör underskattas, och Schücks enligt Olsson så dominerande position kunde inte hindra att det även på 1910- och 20-talet framlades litteraturhistoriska doktorsavhandlingar om eng-